

ORAȘUL DEJ - ISTORIE ȘI DEZVOLTARE ECONOMICĂ

DEJ CITY – HISTORY AND ECONOMIC DEVELOPMENT

LA VILLE DE DEJ- HISTOIRE ET DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE

drd. Valerica COCLEA (căsătorită CIREAȘĂ)¹

Rezumat: Așezare cu rezonanță distinctă și personalitate puternic și clar conturată, Dejul, orașul de la confluența celor două Someșuri, își pierde începuturile în negura istoriei. Cu rădăcini în voievodatul lui Menumorut, la Dej a fost stabilită reședința comitatului Solnocul Interior, apoi a comitatului Solnoc-Dăbâca, capitala județelor Solnoc-Dăbâca și Someș. În perioada 1950-1968, societatea românească se afla în plin proces de comunizare, iar la Dej s-a stabilit reședința raionului cu același nume. În localitate au avut loc însemnate transformări economice, politice și sociale. Lupta împotriva instaurării comunismului, poate fi considerată că a început la Dej, prin ceea ce s-a numit „revolta de la Podul Someșului”, dar care a atras repercursiuni grave asupra populației și vieții locale. După naționalizările din perioada 1948-1949 s-a trecut la industrializarea socialistă și urbanizarea localității. Odată cu reforma administrativă din 6 septembrie 1950 județul Someș a fost desființat. Prin construirea Combinatului de Celuloză și Hârtie, a Fabricii de Mobilă, a Intreprinderii de Fibre Artificiale, a Protanului, a Intreprinderii de Produse Refractare, a Depoului Dej-Triaj, sau a Fabricii de conserve „11 Iunie”, etc., orașul Dej a cunoscut o dezvoltare de ansamblu, o modernizare a infrastructurii și o creștere a nivelului de trai al populației. În urma reformei administrative din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, orașul Dej și-a pierdut importanța ca centru administrativ, devenind municipiu în cadrul județului Cluj.

Cuvinte cheie: Dej, dezvoltare, industrie, comunism, revoltă.

Summary: Settlement with distinct resonance and strong and clearly defined personality, Dej, the city at the confluence of the two Someș rivers, loses its beginnings in the mists of history. With its roots in the Menumorut voivodeship, the residence of Solnocul Interior county was established in Dej, then of Solnoc-Dăbâca county, the capital of Solnoc-Dăbâca and Someș counties. In the period 1950-1968, the Romanian society already started entering the communist regime, and in Dej was established the residence of the district with the same name. Significant economic, political and social transformations took place in the city. The struggle against the establishment of communism can be considered to have begun in Dej, through what was called the "revolt at the Someș Bridge", but which drew serious repercussions on the local population and everyday life. After the nationalizations from 1948-1949, the socialist industrialization and urbanization of the city took place. With the administrative reform of September 6, 1950, Someș County was abolished. By building the Pulp and Paper Plant, the Furniture Factory, the Artificial Fiber Enterprise, Protan, the Refractory Products Enterprise, the Dej-Triaj Depot, or the "June 11" Cannery, etc., the city of Dej has experienced an overall development, a modernization of the infrastructure and an increase of the living standard of the population. Following the administrative reform of February 16, 1968 regarding the administrative organization of the

¹ Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; insp. pr. la Arhivele Naționale Cluj – Depozitul Dej.

territory of the Socialist Republic of Romania, the city of Dej lost its importance as an administrative center, becoming a municipality within Cluj County.

Keywords: *Dej, development, Industry, communism, revolt.*

Résumé: *Localité à résonance distincte et ayant une personnalité fortement et clairement définie, Dej, la ville au confluent des deux Someș, perd ses débuts dans la brume de l'histoire. Avec des racines dans la voïvodie de Menumorut, la résidence du comté de Solnocul Interior a été établie à Dej, puis celle du comté de Solnoc-Dăbâca, chef-lieu des comtés de Solnoc-Dăbâca et Someș. Dans la période 1950-1968, la société roumaine était en plein processus d'installation du communisme et à Dej on a établi la résidence du département portant le même nom. Des transformations économiques, politiques et sociales importantes ont eu lieu dans la localité. On peut considérer que la lutte contre l'instauration du communisme a commencé à Dej, à travers ce que l'on a appelé la «révolte au pont Someș», mais qui a eu de graves répercussions sur la population et la vie locale. Après les nationalisations de 1948-1949, l'industrialisation et l'urbanisation socialistes de la localité ont eu lieu. Avec la réforme administrative du 6 septembre 1950, le comté de Someș a été aboli. Par la construction de l'Usine de cellulose et papier, l'Usine de meubles, l'Entreprise de fibres artificielles, Protan, l'Entreprise de produits réfractaires, le Dépôt Dej-Triaj, ou la Conserverie 11 juin, etc., la ville de Dej a connu un développement global, une modernisation des infrastructures et une augmentation du niveau de la vie de la population. Suite à la réforme administrative du 16 février 1968 concernant l'organisation administrative du territoire de la République socialiste de Roumanie, la ville de Dej a perdu son importance en tant que centre administratif, devenant un municipe du département de Cluj.*

Mots clés: *Dej, développement, industrie, communisme, révolte.*

Orașul Dej – repere istorice

Orașul Dej² (**Fig. nr. 1**) situat la confluența râurilor Someșul Mic și Someșul Mare este amintit în documentele istorice ca un important centru comercial și de exploatare a sării încă din timpul romanilor, iar așezarea acestuia la nodul de comunicație spre interiorul Transilvaniei, spre Moldova și Câmpia Tisei a favorizat dezvoltarea sa ca centru de tranzit comercial și punct vamal, fiind considerat unul din cele mai vechi orașe ale Transilvaniei.

Urmele de viață de pe acest teritoriu sunt foarte vechi (datează din paleolitic), fiind atestate de obiecte (vârfuri de săgeți, ceramică etc.) descoperite în săpăturile arheologice din partea stângă a Someșului în vatra actualului oraș. Cea dintâi atestare documentară datează din anul 1214 și se referă la o așezare rurală denumită Deés. Pe la mijlocul secolului al XIII-lea aceasta a fost distrusă de invazia tătarilor (1241).

După refacere a fost întâlnită în documente sub denumirea de Deeswar. În prima jumătate a secolului al XVI-lea a devenit oraș, obținând privilegiile asemănătoare orașelor „libere regești” din Transilvania. În 1514, la răscoala condusă de Gheorghe Doja a participat și o parte a țăranilor iobagi din împrejurimile Dejului alături de lucrători la minele de sare de la Ocna-Dejului. În vara anului 1601, în bătălia de la Guruslău (Gorăslău) din 3/13 august, alături de oștile domnului „Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei”, a participat și un detașament de luptători din Dej,

² În maghiară Dés, Deés; în germană Desch; alte denumiri Deeswar.

fapt pentru care orașul avea să fie apoi jefuit și ars de oștile imperiale. În anul 1668 a fost ridicat la rang de „oraș nobil” obținând o serie de privilegii, iar la 30 martie 1669 a fost adoptată prima constituție a orașului. În timpul revoluției de la 1848, la Dej a fost arestat, în data de 11 iunie, Alecu Russo, care adusese de la Iași Proclamația lui Aron Pumnul. Alarmate de amploarea mișcărilor revoluționare, autoritățile austro-ungare au solicitat ajutorul trupelor ruse, care au ocupat Dejul la 20 august 1849.

În anul 1882, la Dej s-au desfășurat serbările Astrei, a căror tradiție a fost reluată în prezent sub auspiciile societății cu același nume. Câțiva ani mai târziu, în 1889, ca urmare a activității intense a intelectualității locale, a fost construită prima biserică din oraș. În anul 1910, Dejul a găzduit adunarea generală a societății Astra, la care au participat personalități marcante ale vieții politice și culturale din Transilvania: Teodor Mihali, Andrei Bârseanu, Victor Onișor și alții.

La marele eveniment de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, care a consemnat desăvârșirea făuririi statului național unitar român, prin unirea Transilvaniei cu patria mamă, România, Dejul a fost reprezentat de către președintele și secretarul consiliului român din localitate, Dr. Liviu Micșa, respectiv, Gheorghe Ciupe.

Cu rădăcini în voievodatul lui Menumorut, Dejul, a fost pe rând reședință a Comitatului Solnoc (1166), a Comitatului Solnocul Interior (1241), apoi a Comitatului Solnoc-Dăbâca (1876), capitala județelor Solnoc-Dăbâca (1920) și Someș (1925), iar după aplicarea reformei administrative din 6 septembrie 1950 reședință a Raionului Dej, pierzându-și importanța ca centru administrativ o dată cu reforma administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România din 16 februarie 1968.

Locuitorii orașului au luat parte la răscoalele țărănești din 1473 și 1514, mai târziu, muncitorii mineri, ceferiștii, lucrătorii din atelierele meșteșugărești au organizat numeroase acțiuni vizând îmbunătățirea condițiilor de muncă. Sunt de menționat în acest sens memoriile minerilor de la Ocna-Dejului din anii 1924 și 1928, apoi cele ale muncitorilor ceferiști din anul 1931, adresate inspectoratului C.F.R. Dej, prin care aceștia cereau „la muncă cinstită, salariu cinstit”, urmarea fiind închiderea atelierului de reparat vagoane și locomotive rămânând fără loc de muncă peste 400 de muncitori³.

De-a lungul timpului pe aceste locuri s-au așezat alături de români și alte naționalități: sași, maghiari, evrei, armeni, etc. care au conviețuit și au creat bunuri materiale și spirituale, locuitorii Dejului spunându-și „someșeni”, timp în care ceilalți locuitori de pe valea someșului se numesc „clujeni”, „năsăudeni”, „sălăjeni” sau „sătmăreni”.

În anul 1944 a început drama populației evreiești din Dej și din județul Someș. În urma decretelor guvernului horthyst și consfătuirilor care au avut loc la nivel înalt, s-a hotărât exterminarea evreilor. În data de 3 mai 1944 autoritățile orașului au declanșat acțiunea de internare în ghetoul organizat în Pădurea Bungăr de pe raza orașului a 7.800 de evrei din care 3.700 erau din Dej iar 4.100 din localitățile județului

³ *Municipiul Dej pe coordonate contemporane*, Intreprinderea Poligrafică Cluj, 1971.

Someș. În perioada cât a funcționat ghetoul, evreii au fost maltratați, schingiuiți și înfomețați.

Figura nr. 1: Dej – panoramă aproximativ 1965
Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

Deportarea evreilor spre lagărele de exterminare naziste s-a făcut cu vagoane de marfă în trei etape: primul transport în 28 mai 1944 când au fost deportați 3150 de evrei, al doilea în 6 iunie 1944 când au fost deportați 3160 de evrei și al treilea în 8 iunie 1944 când au plecat ultimii 1364 de evrei. Din lagărul de la Auschwitz-Birkenau au reușit să scape de la exterminare puțin peste 800 de persoane.

Dejul a fost eliberat, din regimul dur de ocupație hortystă, de armatele româno-sovietice în 15 octombrie 1944. În perioada 25 octombrie 1944– 9 martie 1945, teritoriul Transilvaniei de nord-vest cedat Ungariei Horthyste prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, din care făcea parte și orașul Dej, a rămas sub administrație militară sovietică. Revenirea administrației românești în Ardealul de Nord a fost condiționată de numirea lui Petru Groza în fruntea guvernului de către regele Mihai. Numele orașului Dej a fost legat de numele primului conducător comunist al României, Gheorghe Gheorghiu⁴ care a locuit aici atunci când, acuzat de agitație

⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, născut la 8 noiembrie 1901 în Bârlad- decedat la 19 martie 1965 în București, a fost liderul Partidului Comunist Român din 1945 până la moartea sa, a deținut funcții de: secretar general 1945-1954, prim-secretar al C.C. al P.C.R 1955– 19 martie 1965, prim-ministru al Republicii Populare Române 2 iunie– 2 octombrie 1955 și președinte al Consiliului de Stat al R.P.R. în perioada 21 martie 1961– 18 martie 1965.

politică la Atelierele C.F.R. de la Galați, a fost mutat disciplinar, în anul 1931, la Atelierele C.F.R. Dej de unde și porecla ulterioară.

Debutul comunizării zonei Dej apare o dată cu „revolta de la Podul Someșului” (**Fig. nr. 2**), prima mare mișcare anticomunistă din România, cauzată de falsificarea alegerilor din 19 noiembrie 1946 și a abuzurilor specifice perioadei. Dejul a fost considerat cel mai mare centru reacționar din Transilvania. Revolta sau revoluția cum a mai fost numită, a avut repercusiuni grave asupra populației și a vieții locale care au dus la desființarea, o dată cu reforma administrativă din 6 septembrie 1950, a județului Someș.

Figura nr. 2: Dej, Podul Someșului, 1941

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

Dezvoltarea economică a orașului Dej în perioada 1950-1968

După Cel de-al Doilea Război Mondial, Dejul a rămas, în privința industriei, într-o situație precară. În perioada 1944-1945 au existat în Dej trei mari întreprinderi comerciale: Fabrica de Ciment Trassia, Rafinăria de Petrol și Moara Sistematică Dejeană. Rafinăria și moara au fost aruncate în aer de armata germană în retragere, doar Fabrica de Ciment a rămas intactă fiind bun german⁵. Mina de sare de la Ocna-

⁵ Arhiva Primăriei municipiului Dej (în continuare se va cita APMD) , *Raport asupra evoluției administrației*, nr. 5718 din 2 august 1945.

Dej avea o producție foarte mică, Fabrica de Conserve funcționa sub forma unui atelier și în oraș mai erau câteva mici ateliere de manufactură.

În perioada 1931-1950 au fost înregistrate la Oficiul județean Dej al Camerei de Comerț și Industrie a județului Someș 526 de firme din care 340 aveau activitate de comerț, 32 mori, 27 băcănie, 16 restaurante, 13 cârciumi, , 8 măcelării, 4 manufacturi, 3 ateliere de confecții, 3 ateliere de sticlărie, 3 fabrici de sifon, 3 fabrici de lichior, 3 cofetării, 3 exploatări de carieră, 3 farmacii, 3 parfumerii, 2 ceasornicării, 2 hoteluri-restaurant, 2 hoteluri, 2 firme având activitate de expeditor, 2 firme de transporturi, 2 de plante medicinale, 2 ateliere de boiangerie, 2 brutării, 2 ateliere de confecționare opinci, 2 coloniale, 2 ateliere de tricotaj, 2 fierării și 2 ateliere industrie mică. Restul de întreprinderi din acea perioadă au avut activitate unică (atelier de tâmplărie, operațiuni bancare, comisionar, industria lemnului, pompe funebre, anticariat, colectarea lânii, atelier de tinichigerie, depozit de cherestea, birou imobiliar, fabrică de spirt, cojocărie, colectare piei, comerț cu textile, confecții pălării, import mașini, societate colectivă, atelier de papetărie, drogherie, exploatare păduri, birou de copiat, fabrică de textile, curelar, librărie, bodegă, lăptărie, postăvărie, aprovizionare, mașină de treierat, drojdie de bere, exploatare minieră și fabrică de mături)⁶.

Oficiul județean Dej al Camerei de Comerț și Industrie, prin adresa nr. 1512 din 27 noiembrie 1947, informa Prefectura județului Someș despre faptul că, la data comunicării, existau în județul Someș 562 de magazine de desfacere, repartizate conform tabelului următor⁷(**Fig. nr. 3**):

Figura nr. 3: Magazinele de desfacere din județul Someș

Nr. crt.	Localitate/Zonă	Număr magazine en-detail	Număr magazine en-gros	TOTAL
1.	DEJ	154	3	157
2.	GHERLA	91	2	93
3.	PROVINCIE	310	2	312
	TOTAL	555	7	562

Sursa: ANCJ, fond: *Camera de Comerț și Industrie a județului Someș*

Comerțul particular a fost înlocuit cu rețeaua comercială a statului sau a cooperativelor de consum.

⁶ Arhivele Naționale Cluj (în continuare se va cita ANCJ), fond: *Camera de Comerț și Industrie a județului Someș*, dos. 1-526/1945-1949.

⁷ Idem, dos. 2/1947, f. 368.

La 11 iunie 1948 a fost adoptată, cu maximă viteză (în aceeași dimineață, un record probabil neegalat până astăzi), Legea nr. 119 a naționalizării întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transporturi⁸.

Principalele unități productive naționalizate de pe raza municipiului Dej au fost:

- Fabrica de Marmeladă Dej, proprietatea Uniunii Maghiare Agrare din Cluj, director numit Aytai Nicolae, calfă comercială din Dej;
- Rafinăria de Petrol din Dej, avariata în proporție de 50%, proprietatea lui Veinberger Alice, director numit Bența Vasile, mecanic C.F.R. Dej;
- Moara sistematică din Dej, proprietatea lui Pavelca Francisc, director numit Szilagyi Alexandru, mecanic din Dej;
- Fabrica de gheață din Dej, proprietatea lui Kehler și Micșa, director numit Clerman Iacob, măcelar din Dej;
- Banca pentru Agricultură, Industrie și Comerț S.A. din Dej, director numit Secler Alexandru, contabil din Dej⁹;
- Brutăria populară din Dej¹⁰.

În 7 octombrie 1948 au fost create stațiunile de mașini și tractoare în agricultură- S.M.T.

Ca urmare a Decretului nr. 134 din 2 aprilie 1949 privind naționalizarea unităților sanitare, farmaciilor particulare, laboratoare chimico-farmaceutice, drogherii medicinale și laboratoare de analize medicale, la Dej au fost naționalizate următoarele farmacii¹¹:

1. Schmol Eugen, P-ța Unirii, nr. 1;
2. Voith Vasile, P-ța Unirii, nr. 11;
3. Harnik Vasile, P-ța Unirii, nr. 21;
4. Dr. Mischinger Victor, Calea Traian, nr. 13.

Din cele patru farmacii existente în Dej s-a hotărât să rămână în funcțiune doar două¹².

La 9 mai 1949 s-a înființat *Uniunea Cooperativelor de Consum din județul Someș* care a preluat activitatea Federalei „Someșul” lichidată în 25 mai 1949, iar proprietarii de mici ateliere meșteșugărești au devenit salariați ai cooperativelor de producție organizate de stat.

După naționalizările din perioada 1948-1949 s-a trecut la industrializarea socialistă a României. Ritmul susținut de creștere a fost determinat de:

- *Necesitatea transformării industriei în ramură conducătoare a economiei naționale;*

⁸ Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor, România în anii 1948-1989*, Ed. Enciclopedică, București, 2013, p. 22.

⁹ ANCJ, fond: *Comitetul Județean P.M.R. Someș*, dos. 913/6, ff. 30-36.

¹⁰ ANCJ, fond: *Comitetul Provizoriu al județului Someș*, dos. 131/1948-1949, f. 80.

¹¹ ANCJ, fond: *Comitetul Județean P.M.R. Someș*, dos. 921/14/1949, ff. 20-24.

¹² *Ibidem*, f. 26.

- *Înzestrarea și reutilizarea cu tehnică modernă a tuturor ramurilor economice;*
- *Necesitatea asigurării înzestrării tehnice crescânde a fiecărui lucrător în vederea ridicării sistematice a productivității muncii;*
- *Necesitatea asigurării unor noi locuri de muncă pentru populație eliberată din agricultură cât și pentru noile generații;*
- *Necesitatea aprovizionării în proporție sporită cu produse industriale de consum a populației;*
- *Necesitatea ajungerii din urmă a țărilor capitaliste dezvoltate*¹³.

Ca urmare au fost construite multe combinate, uzine și fabrici sau au fost adăugate, celor vechi, secții noi.

Dezvoltarea industrială a orașului Dej, din perioada 1949-1965, a gravitat în jurul a două mari unități economice: *Combinatul de Celuloză și Hârtie* și cea a *Depoului C.F.R. Dej-Triaj* (**Fig. nr. 4**) care asigura transportul pe calea ferată. După trecerea în administrația C.F.R a Căilor Ferate Someșene, care în perioada războiului au avut mult de suferit fiind jefuite și distruse de armatele hitleriste și horthyste, acestea au cunoscut o puternică dezvoltare, până în vara anului 1945 fiind refăcute aproape în întregime. Desigur, dezvoltarea și modernizarea depoului C.F.R. Dej-Triaj s-a bucurat și de sprijinul tacit sosit din partea conducătorului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, care era legat sentimental de această mare întreprindere de importanță națională¹⁴. De asemenea au fost modernizate căile rutiere de acces către Cluj, Baia Mare și Bistrița.

În perioada 1950-1968, Dejul și-a dezvoltat în primul rând ramurile industriale existente, au luat ființă Intreprinderea de Industrie Locală, ICIL-ul, și Panificația, prin înlocuirea atelierelor și brutăriilor particulare cu cele de stat.

Adevărata dezvoltare industrială a orașului se face după anul 1960. În anul 1963 a fost pusă în funcțiune *Fabrica de Mobilă*, în mai-iunie 1966 *Combinatul de Celuloză și Hârtie*, ceea ce a însemnat un salt uriaș cantitativ și calitativ pentru industria orașului Dej. La acestea s-au adăugat *Fabrica de sucuri*, *Uscătorul de fructe și legume*, *Uscătorul de Plante Medicinale*, *Fabrica de Făinuri Furajere* din cadrul I.I.L. „Bobâlna”. Datele statistice arătau o creștere a valorii producției globale industriale pentru principalele întreprinderi, mai mare în anul 1971, cu 56,73 de ori față de anul 1948¹⁵.

¹³ Sorin-Călin Borzan, *Istorie și economie. „De la Revolta de pe Podul Someșului” la Combinatele comuniste*, Texte, Dej, 2012, pp. 147-148.

¹⁴ Vasile Câmpeanu, *Monografia Depoului C.F.R. Dej*, p. 3.

¹⁵ APMD, *Dezvoltarea Economică și Socială a municipiului Dej*, dos. 1/1971, f. 81.

Figura nr. 4: Dej, ceferiști, aproximativ 1955

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

În anul 1965, numărul întreprinderilor din industria socialistă a orașului Dej era de 8, din care 7 aparțineau industriei de stat și 1 industriei cooperatiste. Din cele 7 ale industriei de stat, 6 erau de subordine republicană și 1 în subordonare locală¹⁶.

Prin dezvoltarea industriei a crescut și numărul salariaților și în consecință veniturile prin salarii, a crescut puterea de cumpărare și implicit a nivelului de trai, astfel că în 1948 erau 644 de salariați, în anul 1965 au fost 2.160 pentru ca în 1970 numărul acestora să ajungă la 4.268 (în aceste cifre nu erau cuprinși și salariații sezonieri). Numărul cadrelor de specialitate a crescut și el, în perioada 1965-1970 numărul inginerilor a crescut de la 22 la 72 și al tehnicienilor de la 97 la 252. O altă realizare pentru municipiu a fost participarea la comerțul internațional, exportul din anul 1970 fiind mai mare de 57,5 ori decât în anul 1950¹⁷.

Marile întreprinderi producătoare din orașul Dej au fost: Fabrica de Ciment, Fabrica de mobilă, Fabrica de conserve „11 iunie”, Depoul C.F.R. Dej-Triaj și Salina Ocna-Dej.

Ca număr de locuitori în anul 1850 în Dej erau 4.196 de locuitori, în anul 1869 erau 5.832 de locuitori, în anul 1930 erau 19.824 de locuitori, în anul 1956 erau 21.481

¹⁶ Direcția Județeană de Statistică Cluj, *Caiet statistic al municipiului Dej*, Capitolul IV, Industrie, p. 16.

¹⁷ APMD, *op. cit.*, f. 82.

de locuitori¹⁸, iar în anul 1966 erau 22.038 de locuitori. În anul 1967 populația activă era de aproximativ 16.000 locuitori, din care 13.588 angajați permanent repartizați astfel: 4215 în industrie, 1971 în construcții, 2434 în transporturi și telecomunicații, 1381 în comerț, 668 în gospodăria comunală, 534 în învățământ și cultură, 515 în sănătate și asistență socială, 229 în administrația de stat și 1641 în alte ramuri¹⁹.

Exploatarea terenurilor agricole în anul 1967 se făcea prin Intreprinderea Agricolă de Stat, Cooperativele Agricole de producție Viile Dejului și Ocna-Dejului și prin S.M.T.

În cadrul comerțului de stat și cooperatist funcționau în orașul Dej 143 unități pentru desfacerea produselor alimentare și nealimentare iar volumul desfacerilor cu amănuntul către populație, în anul 1966, a însumat 232.134 mii lei²⁰ (**Fig. nr. 5**).

Figura nr. 5: Dej, vechiul magazin Sos

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

În anul 1967 orașul Dej cuprindea și localitățile Ocna-Dejului la 3 km., Pantic 10 km., Peștera²¹ 10 km., Șomcutul Mic 7 km., iar în oraș și localitățile aparținătoare au funcționat 2 licee de cultură generală și un liceu economic, 7 școli generale cu clasele I-VIII, 4 școli generale cu clasele I-IV, o școală profesională, 15 grădinițe de

¹⁸ *Municipiul Dej, 800 de ani de la atestarea documentară (1214-2014)*.

¹⁹ APMD, *Propuneri de organizare administrativ-teritorială a municipiului Dej*, dos. 1/1967, f. 2.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Localitate desființată în anul 2011 deoarece nu mai avea nici un locuitor.

copii, o creșă, o casă de cultură, 4 cămine culturale, 4 cinematografe, o bibliotecă orașenească, 8 biblioteci școlare și un muzeu.

Ocrotirea sănătății populației se asigura prin Spitalul unificat cu 417 paturi, 5 circumscripții medico-sanitare, 2 puncte sanitare de circumscripție, 4 puncte sanitare de întreprindere, un dispensar de întreprindere, 2 policlinici și 4 farmacii din care 2 publice.

În domeniul edilitar și urbanistic regimul comunist și-a pus amprenta asupra orașului Dej fiind construite mai multe cartiere de blocuri: Dealul Florilor, Simion Bărnuțiu, Ștefan cel Mare, 1 Mai și Triaj. În anul 1967 în orașul Dej existau 4577 clădiri de locuit cu 7118 locuințe și 196.594 m.p. suprafață locuibilă. S-au construit 1149 de apartamente în cartierul „Dealul Florilor” alături de unități social-culturale pentru deservirea populației și toate utilitățile necesare²². Ca dotări tehnico-edilitare orașul dispunea de rețele publice pentru distribuirea apei în lungime de 38 km., canalizare 18,9 km., distribuția gazelor naturale 30,7 km., iar lungimea traseelor de transport în comun cu autobuze era de 37,7 km. deservite de 18 autobuze.

Orașul mai dispunea de un oficiu P.T.T.R, un hotel cu 74 de paturi și alte unități și instituții publice: sediul P.C.R. și organizația de masă, Filialele Băncii Naționale, Băncii de invenștii și Băncii Agricole, Agenție C.E.C, Tribunal Popular, Procuratura Locală, Miliție, Agenția O.N.T, Agenția de voiaj C.F.R., Laborator veterinar, 2 circumscripții veterinare, un centru de combatere a dăunătorilor, o stațiune agricolă experimentală etc.

În ce privea cultura și arta a fost reamenajată Casa de cultură din Dej care dispunea de o sală de spectacole cu 300 de locuri, două săli de repetiții, o sală pentru formațiile muzicale și una pentru cercul de balet dotate cu instrumentele și utilaje necesare. Pe raza raionului existau 11 cinematografe, 3 cluburi muncitorești, 22 biblioteci și în fiecare sat al raionului exista câte un cămin cultural, iar la Dej a fost construit un modern cinematograf cu 500 de locuri.

Activitatea de educație fizică și sport cuprindea 17 asociații sportive. În cadrul asociațiilor sportive și a unităților școlare activau 43 de secții afiliate la federațiile de specialitate în cadrul a 12 ramuri sportive, cuprinzând 471 sportivi legitimați activi și 470 clasificați, din care 8 de categoria I, 78 de categoria a II-a și 216 de categoria a III-a. De menționat este și faptul că au fost înființate noi baze sportive, s-au reamenajat și reutilat multe din cele existente, iar de buna pregătire a sportivilor se ocupau 21 de profesori de educație fizică calificați, 17 antrenori, 108 instructori sportivi și 94 de arbitri²³.

²² APMD, *op. cit.*

²³ *Municipiul Dej pe coordonate contemporane*, pp. 17-18.

Concluzii

Județul Someș a avut o economie slab dezvoltată, ocupația principală fiind agricultura. Preluarea puterii de către comuniști a însemnat schimbări în conducerea Administrației, a bisericilor, a școlilor, a armatei etc., iar industrializarea a fost considerată o necesitate obiectivă în „*făurirea orânduirii socialiste*”. Ascensiunea Dejului în rândul marilor orașe a fost favorizată de importanța lui militară și economică.

Perioada 1950-1968 în care societatea românească se afla în plin proces de comunizare a adus schimbări majore în viața culturală, administrativă și economică a Raionului Dej cu reședința în orașul Dej.

Bibliografie selectivă

Arhiva Primăriei municipiului Dej.

Comitetul de Partid Județean Someș-Dej.

Comitetul Județean PMR Someș.

Comitetul provizoriu al județului Someș.

Recensământul Populației din 21 februarie 1956, Structura Demografică a Populației, Numărul și repartizarea teritorială a populației; starea civilă; naționalitate; limba maternă; nivel de instruire; familii; Direcția Județeană de Statistică Cluj.

Anuarul Statistic al Regiunii Cluj, Direcția Regională de Statistică, București, 1960.

Anuarul Statistic al R.P.R., 1961, Direcția Centrală de Statistică, București, 1961.

Buletinul Oficial al Județului Someș.

Legea nr. 5-1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii *Populare Române*.

Municipiul Dej pe coordonate contemporane, *Intreprinderea Poligrafică Cluj*, 1971.

Municipiul Dej, 800 de ani de la atestarea documentară (1214-2014).

Albinetz, Constantin, Albinetz, Cristina, *Dej Istorie și legendă*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2014.

Borzan, Sorin-Călin, *Istorie și economie. „De la Revolta de pe Podul Someșului” la Combinatele comuniste*, Texte, Dej, 2012.

Borzan, Sorin-Călin, *Politica economică din România comunistă în procesul industrializării 1948-1989: studiu de caz zona Dej-Gherla*, Coordonator științific Prof. univ. dr. Istvan Csucsujă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2010.

Ciubotă, Viorel, și alții, coord., *Sovietizarea Nord-Vestului României, 1944-1950*, Satu Mare, 1996.

Cîmpeanu, Vasile, *Monografia Depoului C.F.R. Dej*.

Deletant, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1964*, Iași, 2001.

Deletant, Dennis, *Regimul comunist în România*, București, Editura Academia Civică, 1998.

Giurescu, C. Dinu, *Falsificatorii „Alegerile” din 1946*, Editura RAO, Centrul de Istorie a Românilor, București, 2007.

Giurescu, C. Dinu, *Istoria Românilor, România în anii 1948-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2013.

Mânzat, George, *Monografia orașului Dej*, Editura Astra-Dej, Dej, 2006.

Onaciu, Vlad, *Societatea Penuriei Comunismului Românesc și lipsurile sale. Muncitorii din Cluj în anii '60 și '70*, Coordonator științific Prof. Univ. Dr. Cipăianu Gheorghe-Augustin, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2017.

Săgeată, Radu, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a României între 1950 și 1968*, pe <https://www.academia.edu/16015034/>, accesat la data 19.01.2020

Săgeată, Radu, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a Transilvaniei*, pe <https://www.academia.edu/16014769/>, accesat la data 11.12.2019

Țărău, Virgiliu, *Strategii și politici electorale în alegerile din 19 noiembrie 1946*, Editura Fundației Culturale Române, Centrul de Studii Transilvane, Cluj, 1999.

Legea nr. 5-1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului republicii populare romane, pe <https://lege5.ro/Gratuit/gezdiobxgu/>, accesat la 30.10.2019